

УДК 351.754.92, 373.67

ББК 85.310.00

Людмила Троєльнікова

**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ЯК ПРІОРИТЕТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ**

У статті розглядаються основні принципи та нормативно-правове забезпечення державної культурної політики України на сучасному етапі та її складової – освітньої політики.

Ключові слова: освіта, культура, культурна політика

З огляду на предмет даного дослідження, що становить взаємини між культурною сферою та освітньою політикою як її складовою частиною, завданнями нашої статті є висвітлення основних засад державної культурної політики, нормативно-правового поля її втілення та головних аспектів освітньої політики в галузі культури мистецтв [13].

Отже, культурна політика – це, за інтуїтивним розумінням, з одного боку, цілеспрямована діяльність (policy) у сфері культури, з іншого ж боку – та частина політичної діяльності (politics), що стосується культурної сфери.

За визначенням одного з методологічних документів ЮНЕСКО, “*під культурною політикою розуміється комплекс операційних принципів, адміністративних та фінансових видів діяльності і процедур, що забезпечують основу дій держави у сфері культури...*

[Культурна політика] – це вся сума свідомих дій чи утримання від дій в суспільстві, спрямованих на досягнення певних культурних цілей шляхом оптимального використання всіх фізичних та духовних ресурсів, що їх посідає суспільство” [13, с.35].

Відомий американський фахівець з економіки культурної сфери Марк Д.Шустер виокремлює чотири головних аспекти (чи стадії) в сучасному культуротворчому процесі: *policy making* (формування культурної політики чи, у вузькому сенсі, культурне планування – визначення мети, основних засад та механізмів), *financing* (фінансування чи, ширше, економічна підтримка культури), *administration* (управління), нарешті *performance* – фактичне творення культурно-мистецьких вартостей, тобто культурне виробництво [13, с.36].

Метою культурної політики в суспільстві, що модернізується, можна вважати досягнення нового рівня розвитку культури, який би зменшив невідповідність між масовими запитами, орієнтованими на світові стандарти якості життя, та недостатньою для цього активністю використання культурного потенціалу” [13, с.38].

Основними засадами державної культурної політики в Україні, визначеними Конституцією України (статті 10–12, 54) [1], Основами Законодавства України про культуру (1992) [8] та Концептуальними напрямками діяльності органів виконавчої влади стосовно розвитку культури (1997), є: забезпечення самоцінності та незалежності культури і мистецтва; гарантування культурних прав громадян та доступу до культурних цінностей; забезпечення свободи творчості; створення умов для активної участі громадян, особливо молоді, в художній творчості; захист інтелектуальної власності, авторських та суміжних прав; сприяння творенню єдиного загальнонаціонального культурного простору як одного з найважливіших консолідуючих чинників у справі розбудови української державності; визнання культури одним із основних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають в Україні; забезпечення активного функціонування української мови в усіх сферах культурного життя держави; підтримка високопрофесійної мистецької творчості, що забезпечує якісний рівень національної культури незалежно від політичної чи комерційної кон'юнктури; захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури; забезпечення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня та естетичного виховання громадян, надання підтримки художньо-естетичній освіті дітей та юнацтва; сприяння культурному різноманіттю; утримання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів базової мережі організацій культури, найзначніших культурно-мистецьких закладів; забезпечення державної підтримки та сприятливого правового і господарського режиму для культурно-мистецьких організацій, об'єднань, окремих митців незалежно від підпорядкування, виду культурної діяльності, організаційних форм та форм власності; створення сприятливих умов для розвитку недержавних неприбуткових організацій культури; законодавча та фінансова підтримка форм культурної діяльності, пов'язаних з електронними та друкованими засобами масової інформації, споживанням аудіовізуальної та фонограмної продукції, комп'ютерними технологіями тощо; створення правових та економічних стимулів для залучення до культурної сфери коштів від надання платних послуг, майна та коштів від благодійних внесків і пожертвувань, з інших джерел, не заборонених законодавством України; підтримка вітчизняного виробника культурного продукту; сприяння популяризації української культури за кордоном, заохочення експорту культурно-мистецької продукції; створення в Україні умов для популяризації досягнень сучасної світової культури та культурно-історичної спадщини; розвиток всебічного міжнародного культурного співробітництва, культурних зв'язків з українцями за кордоном; підвищення рівня культурної присутності України у світі [8].

Вирішенню завдань культурного розвитку, безумовно, сприятиме схвалений на міжурядовій конференції ЮНЕСКО у Стокгольмі проект “Плану дій”, що має за мету утвердження гармонії між культурою і розвитком. П’ять основних цілей політики у сфері культури, визначених “Планом...”, охоплюють основне коло проблем стосовно як світових, так і притаманних сучасному українському суспільству культурних процесів. Але найскладнішим і найважливішим є їх втілення через політичні дії і законодавчі акти [19].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити, що з метою збереження, відновлення й розширення культурного потенціалу та культурної спадщини країни з одночасною підтримкою культурної інновації, забезпечення єдності культурного простору, рівних можливостей доступу до культурних цінностей жителям всіх територій і соціальних груп, підтримки різноманітності культурного життя, створення умов для діалогу культур, формування орієнтації особи на цінності, прискорення успішної модернізації українського суспільства, зміцнення інститутів громадянського суспільства та активізації соціальної активності населення держава повинна забезпечити: реалізацію прав громадян на доступ до різних видів мистецтв шляхом удосконалення організаційно-економічного механізму, розширення соціального кола та географії попиту на професійне й аматорське мистецтво, що сприятиме зростанню пропозиції відповідних послуг, посиленню конкурентних механізмів поліпшення їх якості; збереження, відновлення та розширення культурної спадщини України, зокрема запровадження загальнодержавної системи моніторингу стану та використання пам’яток історії та культури; удосконалення роботи бібліотечної системи; досягнення стійкого розвитку вітчизняного кіномистецтва, створення української кіноіндустрії як цілісної, збалансованої системи виробництва, прокату та демонстрації кінопродукції, забезпечення рівня кінообслуговування населення відповідно до стандартів розвинутих країн, істотне підвищення відвідуваності кінотеатрів та їх доходів; збереження та поповнення Архівного фонду України як складової історико-культурного, інформаційного та інтелектуального надбання України; удосконалення кадрової політики у сфері культури й мистецтв; посилення впливу культурного чинника на реалізацію стратегічних напрямів регіональної політики України [17].

“Метою будь-якої культурної політики має стати вивільнення людського духа, що його головним елементом повинна бути подвійна мета; [вільна] творчість та [вільний] доступ, тобто право творців на можливості задумувати, творити, продукувати й поширювати свої твори; та рівне ж право громадськості на якнайширші можливості участі в культурному процесі, духовного збагачення як творами сучасного мистецтва, так і всією культурною спадщиною свого власного та інших народів” [12].

Один із прикладів виведення культурних прав на міжнародний рівень – це Європейська культурна конвенція 1954 року, до якої нещодавно приєдналася й Україна. Цією конвенцією передбачаються зобов'язання країн-учасників надавати своїм громадянам можливість безперешкодно знайомитися з культурним надбанням інших європейських країн, що включає вільне пересування територіями цих країн, вільне вивчення європейських мов та культур, у тому числі надання можливості громадянам інших європейських країн безперешкодно вивчати культуру, мову, історію України. У підсумковому документі Міжнародного форуму з культури й розвитку (Оттава, червень 1998 р.) національним урядам пропонується: "... взяти на себе зобов'язання бути провідниками культурного різноманіття, а не уніфікації, й адекватними заходами підтримувати різноманіття культур в їхніх країнах. ... Культурне різноманіття є фундаментальним правом людини, тому держави повинні забезпечувати його збереження й розвиток" [12].

Основним правовим документом, що окреслює напрями та засади державної культурної політики в Україні, є "Основи Законодавства України про культуру", ухвалені ще 1992 року. Від часу ухвалення "Основа Законодавства України про культуру" було прийнято низку законів, які так чи інакше стосуються регулювання окремих ділянок сфери культури й мистецтв. Так, 1992 року було ухвалено Закон України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", 1993 – "Про національний архівний фонд та архівні установи", "Про телебачення і радіомовлення", "Про авторське право і суміжні права" (нова редакція ухвалена 2000 р.), 1995 року ухвалено Закони "Про музеї та музейну справу" та "Про бібліотеки і бібліотечну справу", 1996 – "Про рекламу" (нова редакція ухвалена 2003 р.), 1997 – "Про професійних творчих працівників та творчі спілки" та "Про видавничу справу", 1998 – "Про кінематографію", 1999 року ухвалено Закон "Про архітектурну діяльність", а 2000 – "Про охорону культурної спадщини", 2001 року – Закон "Про народні художні промисли", 2002 – Закон "Про Загальнодержавну Програму розвитку національної кіноіндустрії", 2003 – "Про гастрольні заходи в Україні", "Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні".

Помітну роль у справі формування державної політики в галузі культури відіграли і відіграють укази та розпорядження Президента України. Значущими елементами правової бази галузі стали Укази "Про надання статусу національних провідним художнім колективам і закладам культури" (жовтень 1994), "Про державні стипендії видатним діячам освіти, науки та культури" (лютий 1996 р.).

Важливі питання соціального статусу працівників культури вирішено в "Положенні про національний заклад (установу) України", затвердженому Указом Президента України від 16 червня 1995 р. Не менш важливим виявився

Указ “Про державну підтримку культури і мистецтва в Україні” (від 20 жовтня 1998 р.), яким було накреслено програму першочергових і пріоритетних напрямів розвитку культури й духовності. Указ передбачав, зокрема, встановлення ста довічних державних стипендій для видатних діячів культури й мистецтва, а також трьох щорічних грантів Президента України молодим діячам у галузі театрального, музичного, образотворчого мистецтва та кінематографії для створення й реалізації творчих проєктів.

У березні 2000 р. Президент підписав пакет важливих указів, що стосувалися вирішення проблем культурної сфери. Серед них – Указ від 22 березня 2000 р. “Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України”, який передбачав, зокрема, заходи зі створення національної системи електронного інформаційно-бібліотечного ресурсу; у Держбюджеті України на наступні роки – збільшення асигнувань на поповнення бібліотечних фондів; вирішення в установленому порядку питання про звільнення від сплати мита та митних зборів при ввезенні іноземних документів освітнього, наукового та культурного характеру для поповнення бібліотечних фондів та інші заходи.

Указ Президента України від 22 березня 2000 р. “Про невідкладні заходи щодо розвитку музеїв України” передбачав розробку Державної програми розвитку музейної справи в Україні, розробку пропозицій щодо стимулювання інвестиційної, спонсорської та благодійної діяльності на розвиток музейної справи та інші заходи.

Важливим видом нормативних документів, що визначають напрями й характер державної підтримки розвитку культури в Україні, є державні цільові програми. За останні роки прийнято чимало держпрограм, які стосуються розвитку культурної сфери. Наприклад, до Закону про Державний бюджет на 2003 рік було включено 182 цільових програми загальним фінансуванням у 23,45 млрд. гривень (у тому числі з Держбюджету – 11,1 млрд. гривень), з яких 18 програм стосуються сфери культури із загальним фінансуванням 88 млн. гривень (у тому числі з Держбюджету – 29,7 млн. гривень. Серед них:

- загальнодержавна програма розвитку національної кіноіндустрії на 2003–2007 роки;
- програма розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 роки;
- програма розвитку музейної справи на період до 2005 року;
- програма поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року;
- комплексна програма збереження пам’яток Державного історико-культурного заповідника “Гетьманська столиця” і розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури Батурина;
- програма технічного переоснащення Національної кіностудії імені О.Довженка на період до 2004 року;

- комплексна програма паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003–2010 роки;
- державна програма підтримки національних творчих спілок на 2003–2005 роки;
- державна програма розвитку соціальної сфери села на період до 2005 року (Розділ 4. Поліпшення умов соціально-культурного обслуговування сільського населення);
- державна програма розвитку культури на період до 2007 року.

Необхідно зазначити, що Міністерство культури і мистецтв України спрямовувало свою діяльність на виконання заходів, які були передбачені державними програмами “Діти України”, “Молодь України”, “Освіта”, Національною програмою “Освіта”: Україна ХХІ століття”. Таким чином, можна відстежити водночас структурне поєднання та виокремлення освітньої політики в рамках державної культурної політики.

Нині система культурно-мистецьких навчальних закладів України становить розгалужену мережу, яка включає 1489 початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (музичних, художніх, хореографічних, хорових шкіл, шкіл мистецтв), 4 середні спеціальні музичні школи-інтернати (у Києві, Львові, Одесі, Харкові) та Державну художню середню школу ім. Т. Шевченка, 60 коледжів, училищ мистецтв і культури комунальної форми власності, 2 вищих навчальних заклади I–II рівнів акредитації державної форми власності, 11 вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, з яких 3 мають статус національних, і 3 акторські студії. Свідченням зростання престижу вищої гуманітарної освіти серед населення є збільшення кількості вступників до навчальних закладів порівняно з минулими роками. Так, у 2003 р. на 22,7% зросло державне замовлення на підготовку фахівців у ВНЗ III–IV рівнів акредитації, але конкурс не зменшився і становив 2,9 чол. на одне місце.

Кращим студентам та аспірантам щорічно надаються стипендії Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України. 50 учнів середніх спеціальних мистецьких шкіл-інтернатів та студентів, які стали переможцями або дипломантами міжнародних мистецьких конкурсів і фестивалів, нині одержують стипендію Президента України для найобдарованіших молодих митців України.

Водночас у діяльності навчальних закладів культури й мистецтв існує низка проблем, а саме:

- недосконалість правової бази мистецької освіти. Яскравий приклад цього – чинні нормативи штатної чисельності науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів, якими передбачається збільшення чисельності студентів на одного науково-педагогічного працівника у вузах мистецтва, що, враховуючи специфіку підготовки студентів мистецьких

навчальних закладів (індивідуальні заняття з кожним зі студентів), може призвести до зниження якості фахової підготовки та відтоку науково-педагогічних кадрів;

- невирішеність питань забезпечення молодих спеціалістів при працевлаштуванні житлом, належною оплатою праці, іншими соціальними гарантіями;

- дефіцит кваліфікованих кадрів – акторів драматичного театру, музикантів, артистів балету – у багатьох закладах культури, що не пов'язано з відсутністю потреби в них на ринку праці. Скажімо, працювати в установах культури в сільській місцевості залишаються тільки 25% випускників училищ культури. Причинами є відсутність роботи на повну ставку, незабезпеченість житлом, а нерідко і просто неухважне ставлення до проблем молодого спеціаліста з боку органів влади та керівників установ.

Головними завданнями, що стоять перед галуззю культурно-мистецької освіти, перед державними інституціями, залишаються:

- підвищення престижу культурно-просвітницьких професій;
- запровадження нових механізмів підготовки кадрів на засадах, які поєднують державне фінансування з коштами підприємств та організацій усіх форм власності, приватних осіб, спонсорів і меценатів;
- запровадження нових сучасних методів навчання;
- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників культури й мистецтва з урахуванням науково обґрунтованої реальної потреби галузі у висококваліфікованих спеціалістах, зокрема нових професій;
- створення та видання сучасних підручників і посібників для мистецьких навчальних закладів.

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії ВР України 28 червня 1996р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
2. Закон України про бібліотеки і бібліотечну справу // Відом. Верховної Ради України. – 1995. – №7. – С.206.
3. Закон України про вищу освіту // Освіта. – 2002. – 20–27 лютого.
4. Закон України про кінематографію // Відом. Верховної Ради України. – 1998. – №22. – С.114.
5. Закон України про музеї та музейну справу // Відом. Верховної Ради України – 1995. – №25. – С.191.
6. Закон України про професійних творчих працівників та творчі спілки // Відом. Верховної Ради України – 1997. – №52 – С.312.
7. Закон України про свободу совісті та релігійні організації // Закони України. – 1996. – С.378.
8. Основи Законодавства України про культуру // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – №21. – С.12.
9. Національна доктрина розвитку освіти: Затверджена Указом Президента України №347 від 17 квітня 2002 // Освіта – 2002. – 24 квітня – 1 травня.

10. Про національні заклади культури: Указ Президента України (Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента №58/96 від 15.01.96, №308/97). – К., 1997.
11. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К.: Генеза, 1996.
12. Гриценко О. Між глобальним та національним // Критика. – 2000. – №6. – С.8–13
13. Гриценко О.А. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. – К., 2000. – 228 с.
14. Губерський Л.В. Культура, ідеологія, особистість. – К., 2002. – 580 с.
15. Дзюба І. Чи усвідомлюємо українську культуру як цілісність? // Наука і культура. – 1988. – Вип.22. – С.309–325.
16. Еппл М.В. Культурна політика і освіта / Пер. з англ. В.Васильюк. – К., 2002. – 157 с.
17. Ключко Ю.М., Ковтун В.Д., Троєльнікова Л.О. та ін. Культурно-дозвілєва сфера України: динаміка змін та перетворень. – К., 2004. – 179 с.
18. Скуратівський В.А., Трошинський В.П., Кравченко М.В. Соціальний і гуманітарний розвиток: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 111 с.
19. Скуратівський В.А., Трошинський В.П., Чукут С.А. Гуманітарна політика в Україні: Навч. посібник. – К.: Міленіум, 2002. – 262 с.

The main principles and normative legal providing of the state cultural policy and one's component – the policy in the education sphere.

Key words: education, culture, cultural policy.

УДК 168.522

ББК 85.310.00

Ірина Вільчинська

ЕТНОЦЕНТРИЧНІ ПРОБЛЕМИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

У статті аналізуються етноцентричні проблеми в контексті процесів демократизації в Україні, етнонаціонального відродження українського народу, формування нових соціокультурних реалій кінця XX – початку XXI ст. Водночас піднімаються питання мультикультуралізму як нової парадигми життєвої орієнтації людей в полікультурному суспільстві.

Ключові слова: мультикультуралізм, етнос, нація.

Наприкінці XX ст. найважливішим завданням нових постсоціалістичних держав стало формування вміння жити в умовах мультикультуралізму. З особливою гостротою це завдання постало перед націями, які включають кілька етнічних, релігійних чи лінгвістичних груп. Перед такими націями, як зазначає політичний антрополог В.Бімен, не стоїть питання, бути їм мультикультурними чи ні. Множинність культур їм уже нав'язана, і їхнім громадянам доводиться вибирати між різними комбінаціями елементів публічного виразу ідентичності й вирішувати, яку увагу приділити кожному